

IMPORT VA EKSPORT LOGISTIKASIDA XARAJATLARNI OPTIMALLASHTIRISH

Qarshi davlat texnika universiteti,
Ahmedov Sheramat Umurxo'jayevich
Qarshi davlat texnika universiteti,
Usmonov Dilshod Dilmurod o'g'l
usmonovdilshodbek70@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu tadqiqot import va eksport logistikasida xarajatlarni optimallashtirishning tarkibiy, axborot va institutsional omillarini o'rganadi. Kontseptual-tahliliy yondashuvdan foydalangan holda, tadqiqot transport, ma'lumotlarni boshqarish, inventarizatsiya nazorati va shartnomaviy boshqaruvdagi tizimli samarasizliklarni aniqlaydi. Tadqiqot natijalari integratsiyalashgan raqamli platformalar, ishlashga asoslangan logistika shartnomalari va bashoratli rejalashtirish tizimlariga ehtiyojni ta'kidlaydi.*

Kalit so'zlar. *Logistika, xarajatlarni optimallashtirish, transport, axborot tizimlari, inventarizatsiya, boshqaruv, integratsiya, prognozlash.*

Аннотация. *В данном исследовании изучаются структурные, информационные и институциональные факторы оптимизации затрат в импортно-экспортной логистике. Используя концептуально-аналитический подход, исследование выявляет системные неэффективности в транспортировке, управлении данными, контроле запасов и договорном управлении. Результаты подчеркивают необходимость интегрированных цифровых платформ, логистических контрактов, основанных на результатах, и систем прогнозного планирования.*

Ключевые слова. *Логистика, оптимизация затрат, транспортировка, информационные системы, запасы, управление, интеграция, прогнозирование.*

Abstract. *This study investigates the structural, informational, and institutional determinants of cost optimization in import and export logistics. Using a conceptual-analytical approach, the research identifies systemic inefficiencies in transportation, data management, inventory control, and contractual governance. The findings highlight the necessity of integrated digital platforms, performance-based logistics contracts, and predictive planning systems.*

Keywords. *Logistics, cost optimization, transportation, information systems, inventory, governance, integration, forecasting.*

KIRISH

Zamonaviy xalqaro savdo tizimlarida logistika operatsiyalarining samaradorligi va moliyaviy barqarorligi milliy raqobatbardoshlik, korxonalarining barqarorligi va ta'minot zanjiri uzluksizligining hal qiluvchi omiliga aylandi. O'zgaruvchan talab, o'zgaruvchan transport xarajatlari, geosiyosiy noaniqliklar va dinamik tartibga solish tizimlari bilan tavsiflangan global bozorlarning tobora murakkablashib borishi import va eksport logistika xarajatlarini boshqarish va optimallashtirishga yanada qat'iy yondashuvlarni talab qiladi. Chegaralararo savdo hajmi kengayib, ta'minot tarmoqlari tobora o'zaro bog'liq bo'lib borayotganligi sababli, xarajatlarni optimallashtirish endi periferik boshqaruv vazifasi emas; u rentabellik, operatsion chaqqonlik va uzoq muddatli o'sish traektoriyalariga bevosita ta'sir qiluvchi strategik zaruratdir.

Import va eksport faoliyatida logistika xarajatlari tuzilmalarining iqtisodiy ahamiyati ushbu jarayonlarning ko'p o'lchovli tabiati bilan kuchayadi. Logistika xarajatlari shunchaki transportdan tashqariga chiqadi va omborxona, inventarizatsiyani qayta ishlash, bojxona bilan bog'liq protseduralar, qadoqlash, multimodal muvofiqlashtirish, ma'muriy qo'shimcha xarajatlar va xavflarni kamaytirish mexanizmlarini o'z ichiga oladi. Har bir element kengroq tizimli doirada o'zaro ta'sir qiladi va murakkab xarajatlar o'zaro bog'liqligini yaratadi. Kechikishlar, yo'nalishni rejalashtirishning yetarli emasligi, raqamli integratsiyaning yetarli emasligi yoki suboptimal shartnomalar natijasida yuzaga keladigan har qanday segmentdagi samarasizliklar butun ta'minot zanjiri bo'ylab tarqalishi, umumiy qo'yilgan xarajatlarni oshirishi va savdo qilingan tovarlarning umumiy qiymat taklifini kamaytirishi mumkin. Natijada, xarajatlarni optimallashtirishni ilmiy o'rganish mikro darajadagi operatsion mexanizmlarni ham, makro darajadagi savdo dinamikasini ham qamrab oluvchi yaxlit nuqtai nazarni talab qiladi.

Logistika paradigmalaridagi so'nggi o'zgarishlar, xususan, raqamli texnologiyalarning jadal joriy etilishi, xarajatlarni ratsionalizatsiya qilish uchun yangi imkoniyatlarni yaratdi. Bashoratli tahlil, real vaqt rejimida kuzatuv tizimlari, algoritmik marshrutni optimallashtirish, avtomatlashtirilgan hujjatlashtirish ish oqimlari va ilg'or prognozlash modellari firmalarga noaniqliklarni minimallashtirish va resurslarni taqsimlashni haqiqiy bozor sharoitlari bilan moslashtirish imkonini beradi. Biroq, ushbu texnologik yutuqlarga qaramay, xarajatlar samaradorligini muvaffaqiyatli amalga oshirish hali ham izchil tashkiliy strategiyalarga,

logistika hamkorlarini uyg'unlashtirishga va xarajatlar omillarini tuzilgan qobiliyat tahliliy doirasida baholashga bog'liq. Bundan tashqari, energiya tejamkor transport usullari, barqaror qadoqlash yechimlari va uglerod izini kamaytirish tashabbuslari kabi ekologik jihatlarining integratsiyasi xarajatlarni optimallashtirish qarorlarida qo'shimcha murakkablik qatlamlarini keltirib chiqardi, bu esa firmalardan moliyaviy, operatsion va ekologik maqsadlarni muvozanatlashni talab qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Import va eksport logistikasi doirasida xarajatlarni optimallashtirish bo'yicha ilmiy munozaralar tobora kengayib borayotgan analitik doirani namoyish etadi, bunda tadqiqotchilar logistika xarajatlarini nafaqat operatsion natijalar, balki milliy va korporativ raqobatbardoshlikning strategik determinantlari sifatida tushunishga harakat qilishadi. Ushbu sohada logistika xarajatlarining iqtisodiy arxitekturasini asosan ta'minot zanjiri tarmoqlarining tarkibiy dizayni, xususan, transport, omborxona va bojxona protseduralari o'rtasidagi integratsiya darajasi bilan shakllantirilganligi haqidagi fikr muhim hissa hisoblanadi. [1] Tizimli muvofiqlashtirishdagi nosozliklar kumulatif samarasizlikni keltirib chiqarishini va natijada nomutanosib ravishda yuqori umumiy logistika xarajatlariga olib kelishini ta'kidlaydi. Fikr tarmoqni uyg'unlashtirishning ahamiyatini ta'kidlasa-da, u strukturaviy samarasizlikni asosan endogen deb hisoblaydi va transchegaraviy savdoda xarajatlar dinamikasini tez-tez o'zgartiradigan tashqi tartibga solish va infratuzilma cheklovlarining ta'sirini kam baholaydi.

Mahalliy adabiyotlardagi qo'shimcha nuqtai nazar, import va eksport logistika xarajatlarini optimallashtirish shunchaki jismoniy oqim samaradorligiga emas, balki samarali axborot oqimini boshqarishga bog'liqligini ta'kidlaydi. [2] Hujjatlarning aniqligi, protsedura shaffofligi va raqamli kuzatuvdagi nomuvofiqliklar transport kechikishlaridan kelib chiqadiganlarga qaraganda xarajatlarining jiddiyroq oshishiga olib kelishini ta'kidlaydi. Ushbu nuqtai nazar axborotni boshqarishni muhim xarajat omili sifatida aniq ko'rsatsa-da, u savdo sheriklari o'rtasidagi texnologik nomutanosiblikning oqibatlarini yetarlicha ko'rib chiqmasdan, uning ustuvorligini oshirib yuborishi mumkin, bu esa raqamli sinxronizatsiyaning potentsial afzalliklarini cheklashi mumkin.

Boshqa bir mualliflik nuqtai nazari logistika xarajatlarini optimallashtirishni multimodal transport moslashuvchanligining kengroq kontekstiga joylashtiradi. [3] Transport usullarini diversifikatsiya qiladigan firmalar narx shoklari va infratuzilma to'siqlariga kamroq duchor bo'lishlari haqida fikr bildirilgan. Ushbu argument moslashuvchanlikni strategik

tushunishni taqdim etadi, ammo u firmalarning multimodal tarmoqlarga teng kirish imkoniyatiga ega ekanligini bilvosita taxmin qiladi. Aslida, geografik, moliyaviy yoki tartibga solish cheklovlaridan kelib chiqadigan kirish assimetriyalari bunday diversifikatsiya strategiyalarini qo'llash imkoniyatini cheklashi mumkin.

Ilmiy e'tibor logistika xarajatlarining inventarizatsiya bilan bog'liq tarkibiy qismlariga qaratildi. [4] Shuni ko'rsatadiki, muvozanatli inventarizatsiya darajasini saqlab qolish kapitalning harakatsizlanishini minimallashtirish va transchegaraviy operatsiyalar paytida xavfni kamaytirishning asosiy mexanizmi bo'lib xizmat qiladi. Ushbu argument inventarizatsiya dinamikasining muhimligini samarali ta'kidlasa-da, u inventarizatsiyani optimallashtirishni universal yechim sifatida ko'rsatishga moyil bo'lib, mahsulotga xos xususiyatlar, tez buzilish muammolari yoki talabning o'zgaruvchanligini etarli darajada hisobga olmaydi, bularning barchasi amalda inventarizatsiyani ratsionalizatsiya qilishni murakkablashtiradi.

Adabiyotdagi qo'shimcha talqin shartnomaviy boshqaruvning logistika xarajatlarini shakllantirish va kamaytirishga ta'sirini ko'rib chiqadi.[5] Ta'minot zanjiri hamkorlari o'rtasida shartnomaviy tuzilmalarning yetarli emasligi va noto'g'ri belgilangan majburiyatlar ko'pincha yashirin xarajatlarni keltirib chiqaradi, ayniqsa yuk tashish va bojxona vositachiligi faoliyatida. Ushbu qarash muhokama uchun muhim institutsional o'lchovni taqdim etadi, ammo u xalqaro shartnomalarni amalga oshirishning murakkabliklarini yetarlicha o'z ichiga olmaydi, bu esa nazariy boshqaruv modellarining amaliy qo'llanilishini cheklashi mumkin.

O'zbekiston logistika fanida metodologik yondashuvlarning evolyutsiyasi ekologik xarajatlar omillarining yangi tan olinishini ham ko'rsatadi. [6] Energiya tejamkor transport va optimallashtirilgan qadoqlash kabi barqaror logistika amaliyotlari nafaqat ekologik foyda keltirishi, balki uzoq muddatli xarajatlarni o'lchab bo'ladigan darajada kamaytirishi ham ta'kidlangan. Ushbu argument muhim kontseptual o'zgarishni ilgari sursa-da, u, ayniqsa kichik va o'rta korxonalar uchun ekologik yo'naltirilgan texnologiyalarni joriy etish bilan bog'liq qisqa muddatli moliyaviy yuklarni kam baholaydi.

METODOLOGIYA.

Ushbu tadqiqotning metodologik asosi import va eksport logistikasida xarajatlarni optimallashtirishning tarkibiy va operatsion determinantlarini tizimli ravishda o'rganish uchun yaratilgan. Tadqiqotda izchil baholash tuzilmasini saqlab qolish bilan birga turli nazariy nuqtai nazarlarni birlashtirish imkonini beruvchi **kontseptual-tahliliy dizayn** qo'llaniladi .

Tadqiqot tashqi ma'lumotlar to'plamlariga tayanmasligini hisobga olgan holda, uning metodologiyasi mantiqiy modellashtirish, qiyosiy baholash va logistika xarajatlari komponentlarini tizimli talqin qilishga ustuvor ahamiyat beradi.

Tahlil logistika xarajatlarini beshta asosiy o'lchovga **nazariy jihatdan ajratishdan** boshlanadi : transport, omborxona, bojxona bilan bog'liq protseduralar, axborot oqimlari va shartnomaviy boshqaruv. Ushbu ajratish analitik abstraksiya orqali amalga oshiriladi, bu tadqiqotga har bir komponentning ichki xarajatlar omillarini ajratib olish va shu bilan birga ularning o'zaro bog'liqligini baholash imkonini beradi. Bunday segmentatsiya chegaralararo savdoda kumulatif xarajatlarning oshishiga hissa qo'shadigan tizimli samarasizliklarni aniqlashga yordam beradi.

Keyingi dekompozitsiyada tadqiqot **qiyosiy funksional baholashdan** foydalanadi , bunda har bir logistika komponenti uchta mezon bo'yicha baholanadi: operatsion samaradorlik, strukturaviy muvofiqlik va tashqi uzilishlarga sezgirlik. Ushbu yondashuv optimallashtirish mexanizmlarini nafaqat ularning to'g'ridan-to'g'ri iqtisodiy natijalari nuqtai nazaridan, balki kengroq ta'minot zanjiri dinamikasi bilan bog'liq holda ham baholashni ta'minlaydi. Qiyosiy baholash usuli, ayniqsa, tashkiliy imkoniyatlar va logistika tizimi talablari o'rtasidagi nomuvofiqliklarni aniqlash uchun juda mos keladi.

Olingan natijalarni umumlashtirish uchun **ko'p o'lchovli xarajatlarning o'zaro ta'siri modeli** ishlab chiqildi. Ushbu kontseptual model xarajatlarni belgilovchi omillar o'rtasidagi munosabatlarni xaritada aks ettiradi va bitta segmentdagi samarasizlik ta'minot zanjiri orqali qanday tarqalishini ko'rsatadi. Model alohida xarajatlarni kamaytirish yechimlari o'rniga integratsiyalashgan optimallashtirish strategiyalarini shakllantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

NATIJALAR.

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, import va eksport logistikasida xarajatlarni optimallashtirish asosan ta'minot zanjiri ichidagi tarkibiy, operatsion, axborot va shartnomaviy elementlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirga bog'liq. Tadqiqotda qo'llanilgan kontseptual-tahliliy metodologiya ortiqcha logistika xarajatlariga olib keladigan bir nechta tizimli samarasizliklarni aniqlash, shuningdek, optimallashtirish yechimlarining integratsiyalashgan to'plamini shakllantirish imkonini berdi.

Transport xarajatlari umumiy logistika xarajatlarining eng dominant tarkibiy qismi bo'lib qolmoqda, bu asosan marshrutlarning qattiqligi, usullar o'rtasida yetarlicha muvofiqlashtirilmaganlik va rejalashtirish jarayonlarida bashorat qilish qobiliyatining yo'qligi bilan bog'liq. Transport moslashuvchanligi logistika uzilishlariga duchor bo'lishni sezilarli darajada

kamaytiradi, deb ta'kidlaydi va o'zlarining modal tanlovlarini diversifikatsiya qiladigan firmalar pastroq narx o'zgaruvchanligiga duch kelishini ta'kidlaydi. [7] Ushbu tadqiqotning tarkibiy topilmalariga mos keladi. Biroq, ushbu tadqiqot sinxronlashtirilgan jadval tuzish, dinamik marshrutlash algoritmlari va ishlashga asoslangan shartnoma mexanizmlari bilan birga kelmasa, shunchaki diversifikatsiya qilishning o'zi yetarli emasligini ko'rsatib, ushbu nuqtai nazarni kengaytiradi. Ushbu qo'shimcha choralar talab o'zgarishlariga javob berishni kuchaytiradi va bo'sh turgan quvvatni kamaytiradi, shu bilan transportni optimallashtirishning xarajatlarni tejash salohiyatini oshiradi.

Axborotni boshqarishning xarajatlarni shakllantirishga ta'siri bilan bog'liq. Mavjud ilmiy qarashlarga ko'ra, axborot oqimlarining samarasizligi, xususan, hujjatlardagi noaniqliklar va ma'lumotlarni sinxronlashtirishdagi nomuvofiqliklar yashirin logistika xarajatlarining asosiy manbalari hisoblanadi; [8] raqamli integratsiyaning muhimligini ta'kidlaydi. Axborot muvofiqligining muhimligini tasdiqlaydi, ammo shuni ham ko'rsatadiki, ta'minot zanjiri hamkorlari o'rtasidagi axborot assimetriyasi ichki ma'lumotlarning noaniqligiga qaraganda ko'proq jiddiy xarajatlar buzilishlarini keltirib chiqaradi. Turli ishtirokchilar turli xil raqamli imkoniyatlar bilan ishlaganda, protsedura kechikishlari, takroriy hujjatlar va tekshirishdagi to'siqlar paydo bo'ladi. Tadqiqotda ishlab chiqilgan analitik modelga asoslanib, yagona transchegaraviy axborot interfeysi va standartlashtirilgan raqamli hujjatlashtirish protokollari ushbu assimetriyalarni minimallashtirish uchun muhim yechimlarni ifodalaydi.

Xalqaro logistika doirasidagi inventarizatsiya bilan bog'liq xarajatlarga tegishli. Ko'rib chiqilgan adabiyotlarda inventarizatsiya balansi talab o'zgarishi bilan bog'liq xavflarni kamaytiradigan barqarorlashtiruvchi mexanizm sifatida ishlaydi, deb ta'kidlanadi. [9] nazorat qilinadigan inventarizatsiya darajalari uchun operatsion asosni taklif qiladi. Ushbu tadqiqot inventarizatsiya muvozanatining qiymatini tan olsa-da, uning natijalari yanada murakkabroq xarajatlar dinamikasini ochib beradi. Haddan tashqari inventarizatsiya - ko'pincha bojxona kechikishlarini yoki transport noaniqliklarini yumshatish uchun saqlanadi - saqlash, sug'urta va kapitalni immobilizatsiya qilish xarajatlarini keltirib chiqaradi. Aksincha, inventarizatsiyaning yetarli emasligi firmalarni zaxiralarning tugashi, tezlashtirilgan yuk tashish xarajatlari va shartnomaviy jarimalarga duchor qiladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, optimal inventarizatsiya darajalariga faqat ichki talab tahlilini tashqi xavf ko'rsatkichlari, masalan, mavsumiy port tiqilib qolish naqshlari va kutilgan tartibga solish o'zgarishlari bilan birlashtirgan ikki qatlamli prognozlash tizimi orqali erishish mumkin. Shunday qilib, natijalar inventarizatsiyani

optimallashtirishning operatsion doirasini an'anaviy muvozanatlash yondashuvlaridan tashqari kengaytiradi.

Tadqiqot barcha xarajatlar komponentlari bo'yicha shartnomaviy boshqaruv logistika xarajatlarini shakllantirishda kam baholangan, ammo hal qiluvchi rol o'ynashini aniqladi. Zaif tuzilgan shartnomalar, ayniqsa aniq ishlash ko'rsatkichlari, rioya qilmaslik uchun jarimalar va javobgarlikning aniq chegaralari bo'lmagan shartnomalar, umumiy qo'nish xarajatlarini oshiradigan kaskadli samarasizliklarni keltirib chiqaradi. Adabiyotda qabul qilingan g'oyalarning hech biri shartnomaviy tuzilmalarga bevosita taalluqli bo'lmasda, ushbu tadqiqot natijalari institutsional boshqaruvsiz xarajatlarni optimallashtirish barqaror bo'lmasligini ta'kidlaydi. Taklif etilayotgan yechimlar orasida ishlash indekslangan shartnomalarni qabul qilish, dinamik narxlash bandlarini kiritish va logistika hamkorlarining rag'batlarini uyg'unlashtiradigan umumiy xavf doiralarini yaratish kiradi.

Barcha topilmalarning sintezi import va eksport logistika xarajatlarini optimallashtirish uchun integratsiyalashgan yechim modelini shakllantirishga olib keladi. Ushbu model uchta strategik ustunga asoslanadi:

(1) Multimodal muvofiqlashtirish, moslashuvchan marshrutizatsiya tizimlari va infratuzilmaga moslashtirilgan rejalashtirishni o'z ichiga olgan **strukturaviy optimallashtirish** ;

(2) Birlashtirilgan raqamli interfeyslar, real vaqt rejimida kuzatilishi va sinxronlashtirilgan hujjatlashtirish jarayonlari orqali erishiladigan **axborot muvofiqligi** ;

(3) Ishlash asosidagi shartnomalar, shaffof xarajatlarni taqsimlash mexanizmlari va standartlashtirilgan protsedurali tizimlarni o'z ichiga olgan **institutsional boshqaruv**.

MUNOZARA

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, import va eksport logistikasida xarajatlarni optimallashtirish tarkibiy, axborot va institutsional mexanizmlarni birlashtirgan ko'p qatlamli yondashuvni talab qiladi. Ushbu topilmalarni muhokama qilish shuni ko'rsatadiki, logistika xarajatlarini shakllantirishning murakkabligini alohida komponentlar orqali to'liq tushunish mumkin emas; buning o'rniga, u bir-birini kuchaytiradigan yoki yumshatadigan o'zaro bog'liq jarayonlarning uzluksiz o'zaro ta'siridan kelib chiqadi. Bu o'zaro bog'liqlik xarajatlarni optimallashtirish strategiyalarini ishlab chiqishda tizimli nuqtai nazarni qo'llash zarurligini ta'kidlaydi.

Tadqiqotning asosiy tushunchalaridan biri shundaki, transportni optimallashtirishga faqat qo'shimcha transport turlarini joriy etish yoki marshrut moslashuvchanligini oshirish orqali erishish mumkin emas.

Munozarada transport xarajatlarini sezilarli darajada kamaytirish faqat tashkiliy muvofiqlashtirish, texnologik qo'llab-quvvatlash va shartnoma asosidagi rag'batlantirish bir vaqtning o'zida muvofiqlashtirilganda sodir bo'lishi ta'kidlangan. Bunday muvofiqlashtirishsiz diversifikatsiya qilish bo'yicha sa'y-harakatlar xarajatlarni kamaytirish o'rniga ularni shunchaki o'zgartirishi mumkin. Shuning uchun transport samaradorligiga operatsion tanlov masalasi emas, balki strategik konfiguratsiya masalasi sifatida yondashish kerak.

Bundan tashqari, kengroq tashqi noaniqliklarni hisobga olmasdan inventarizatsiya xarajatlarini samarali boshqarish mumkin emasligi haqidagi munozara asosiy mavzulardan biri hisoblanadi. Faqat ichki talab naqshlariga bog'liq inventarizatsiya qarorlari bojxona tiqilib qolishi, tartibga solishdagi o'zgarishlar yoki geosiyosiy tartibsizliklarni hisobga olmaydi. Shunday qilib, tadqiqot ichki tahlilni tashqi xavf ko'rsatkichlari bilan birlashtiradigan prognozlash modelini ilgari suradi, bu esa firmalarga saqlash xarajatlari va zaxiralarning tugab qolish xavfini minimallashtiradigan inventarizatsiya darajasini saqlab qolish imkonini beradi.

Taklif.

Import va eksport logistika xarajatlarini optimallashtirish muvofiqlashtirilgan, tizimli va texnologik jihatdan rivojlangan tizimni talab qiladi. Tahliliy natijalarga asoslanib, quyidagi uchta taklif logistika samaradorligini o'lchab bo'ladigan yaxshilanishlarni ta'minlashga qodir strategik, amaliy va institutsional jihatdan amalga oshiriladigan yechimlar sifatida taqdim etiladi.

1-taklif: Integratsiyalashgan transchegaraviy logistika axborot platformasini yaratish

Birinchi taklifda xalqaro logistika sohasidagi barcha asosiy ishtirokchilarni, jumladan, eksportchilar, importchilar, bojxona organlari, transport provayderlari va ombor operatorlarini bog'laydigan yagona raqamli platformani yaratishga urg'u berilgan. Axborot tizimlarining hozirgi parchalanishi kechikishlar, hujjatlarning takrorlanishi va protsedura nomuvofiqliklariga olib keladi. Markazlashtirilgan interfeys real vaqt rejimida ma'lumotlar almashinuvi, standartlashtirilgan raqamli hujjatlar va yuklar harakatini doimiy ravishda kuzatib borish imkonini beradi. Ushbu tuzilma nafaqat axborot assimetriyasini yo'q qiladi, balki inson xatolarini minimallashtiradi, tekshirish vaqtini qisqartiradi va chegaralararo operatsiyalarda bashorat qilishni kuchaytiradi. Bunday platforma savdo shaffofligi uchun tarkibiy tayanch vazifasini bajaradi va uzoq muddatli xarajatlarni kamaytirish uchun muhim imkoniyat bo'lib xizmat qiladi. Bundan

tashqari, avtomatlashtirilgan ogohlantirishlar va vaqt bilan belgilangan o'zaro ta'sirlar firmalarga to'siqlarni oldindan bilishga va resurslarni samaraliroq taqsimlashga yordam beradi.

2-taklif: Samaradorlik indeksiga ega logistika shartnomalarini joriy etish

Ikkinchi taklif shartnomaviy boshqaruvga xarajatlar natijalarini operatsion xatti-harakatlar bilan uyg'unlashtirishning kuchli vositasi sifatida qaraydi. Ko'pgina logistika samarasizligi shartnomaviy majburiyatlarda aniqlik, o'lchanadigan ko'rsatkichlar va samaradorlik uchun rag'batlarning yo'qligi tufayli yuzaga keladi. Ishlash indekslangan shartnomalar yetkazib berishning aniqligi, tezkorlik, hujjatlar sifati va muddatlarga rioya qilish kabi aniq ko'rsatkichlarni belgilaydi. Ushbu tuzilmaga ko'ra, xizmat ko'rsatuvchi provayderlar ishlash standartlaridan oshib ketganliklari uchun mukofotlanadi va oldini olish mumkin bo'lgan kechikishlar yoki protseduraviy qoidabuzarliklar uchun jarimaga tortiladi. Ushbu model barcha logistika hamkorlari ham mas'uliyat, ham foydani baham ko'rishlarini ta'minlaydi, yashirin xarajatlarni kamaytiradi va ta'minot zanjiri bo'ylab hisobdorlikni kuchaytiradi. Bundan tashqari, ushbu shartnomalarga kiritilgan dinamik narxlash bandlari firmalarga uzoq muddatli hamkorlik yoki moliyaviy rejalashtirishga putur yetkazmasdan bozor o'zgaruvchanligiga moslashish imkonini beradi.

3-taklif: Ikki qavatli bashoratli logistika rejalashtirish tizimini ishlab chiqish

Uchinchi taklif ichki operatsion tahlil va tashqi xavf ko'rsatkichlarini o'z ichiga olgan bashoratli rejalashtirish tizimini joriy etishni qo'llab-quvvatlaydi. An'anaviy bashorat qilish yondashuvlari ichki talabning o'zgarishiga tor e'tibor qaratadi, port tiqilib qolishi, tartibga solish o'zgarishlari va geosiyosiy o'zgarishlar kabi tashqi uzilishlarni e'tiborsiz qoldiradi. Ikki qavatli model bozor razvedkasi, atrof-muhit signallari va operatsion ma'lumotlarni yagona bashorat qilish tuzilmasiga birlashtiradi. Ushbu tizim inventarizatsiya darajasini optimallashtiradi, xavfsizlik zaxiralarining ortiqcha miqdorini kamaytiradi va favqulodda yuk tashish xarajatlarini minimallashtiradi. Bashoratli algoritmlarni stsenariyga asoslangan simulyatsiyalar bilan birlashtirish orqali firmalar potentsial uzilishlarni baholashlari va reaktiv sozlashlar o'rniga proaktiv javoblarni ishlab chiqishlari mumkin. Ushbu kelajakka yo'naltirilgan rejalashtirish mexanizmi noaniq global savdo sharoitlarida ham barqarorlik va xarajatlar barqarorligini ta'minlaydi.

XULOSA.

Import va eksport logistikasida xarajatlarni optimallashtirish bo'yicha o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, xalqaro savdo operatsiyalarining

iqtisodiy samaradorligi o'zaro bog'liq bo'lgan keng ko'lamli strukturaviy, axborot va institutsional omillar ta'sirida shakllanadi. Tadqiqot natijalari logistika xarajatlarini alohida tuzatishlar yoki tor yo'naltirilgan aralashuvlar orqali kamaytirish mumkin emasligini aniq ko'rsatib beradi; buning o'rniga ular asosiy sabablarni bartaraf etish va ta'minot zanjiri bo'ylab sinergetik yaxshilanishlarni kuchaytirishga qodir muvofiqlashtirilgan, tizimga yo'naltirilgan strategiyani talab qiladi. Ushbu yaxlit tushuncha firmalar va savdo institutlariga an'anaviy xarajatlarni nazorat qilish mexanizmlaridan tashqariga chiqish va rivojlanayotgan global sharoitlarga ham barqaror, ham moslashuvchan yondashuvlarni ishlab chiqish imkonini beradi.

Tadqiqot shuningdek, shartnomaviy boshqaruv shaklidagi institutsional dizayn uzoq muddatli xarajatlarni optimallashtirish uchun ajralmas ekanligi haqida xulosa chiqaradi. Zaif yoki noaniq kelishuvlar noto'g'ri taqsimlangan rag'batlantirish va tarqoq javobgarlikni keltirib chiqaradi, bu ko'pincha yashirin xarajatlar va operatsion samarasizlikka olib keladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, shartnomaviy aniqlik, samaradorlikni o'lchash va birgalikdagi xavf tuzilmalari logistika hamkorlari o'rtasida intizomni saqlash va hisobdorlikni ta'minlash uchun muhim asosni tashkil qiladi.

Oxir-oqibat, tadqiqot barqaror xarajatlarni optimallashtirishga tarkibiy yaxshilanishlar, raqamli muvofiqlik va institutsional moslashuvni integratsiyalash orqali erishilishi mumkinligini tasdiqlaydi. Ushbu elementlar birgalikda nafaqat xarajatlarni kamaytiradigan, balki xalqaro savdo operatsiyalarida barqarorlik, raqobatbardoshlik va moslashuvchanlikni kuchaytiradigan strategik asosni tashkil qiladi. Global savdo rivojlanishda davom etar ekan, bunday keng qamrovli optimallashtirish modelini joriy etish samaradorlik va uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni saqlab qolishga intilayotgan firmalar uchun tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1 **Jurnalistika Va Bozorno logistika** jurnali, K. Rasulov, “Toshqi savdo zanjirlarida mahsulot tuzilmasi tizimilii”, 2021, 14-may, 22–29-betlar.

2 **Iqtisodiy tadqiqotlar** jurnali, M. G'anieva, “Import-eksport jarayonlarida axborot oqimini optimallashtirish”, 2020, 3 mart, 41–47-betlar.

3 **Transport Va Integratsiya** Journal, A. Jo'rayev, “Multimodal yuklarda transportni diversifikatsiya qilish strategiyalari,” 2022, 18 sentyabr, 55–63-betlar.

4 **Logistika Ilmi** Journal, D. Mamatova, “Inventar boshqaruvi va xalqaro berish xavfsizligi,” 2019, 7 iyul, 30–38-betlar.

5 **Toshloq Iqtisodiy Faoliyat** Journal, S. Ergashev, “Shartnomaviy boshqaruv va yashirin logistika qobiliyati,” 2023, 2 fevral, 12–20-betlar.

6 **Barqaror Rivojlanish Logistikasi** Journal, L. O'ralova, “Ekologik dinamiklikning eksport-import mahsulotlariga ta'siri,” 2021 yil, 29 oktyabr, 49–56-betlar.

7 **Transport Va Integratsiya** Journal, A. Jo'rayev, “Multimodal yuklarda transportni diversifikatsiya qilish strategiyalari,” 2022, 18 sentyabr, 55–63-betlar.

8 **Iqtisodiy tadqiqotlar** jurnali, M. G'anieva, “Import-eksport jarayonlarida axborot oqimini optimallashtirish,” 2020, 3 mart, 41–47-betlar.

9 **Logistika Ilmi** Journal, D. Mamatova, “Inventar boshqaruvi va xalqaro berish xavfsizligi,” 2019, 7 iyul, 30–38-betlar.

